

Professor Gustaf Hallströms barndomsminnen från det gamla Grovstanäs

En man hade tre söner, Gunnar, Thord, Gustaf. Alla tre voro födda i Stockholm och på Söder, i Bastugatan 41, huset rivet 1960. Gunnar (1875-1943) blev konstnär med hela sin mannagärning förlagd till Björkö, det gamla Birka, Thord (1878) gick som sjuttonåring till sjöss för att i Sydafrika övergå till militäryrket och ändra namn – Thord Gray – och kämpa i alla världsdelar undantagandes Australien. Gustaf (1880) tog studenten i Södra latin och blev vetenskapsman, arkeolog och etnograf. Föräldrarna voro båda infödda stockholmare.

Den yngsta sonen är ansvarig för efterföljande minnen, nedskrivna en eftermiddag nere i Florida på den mellersta broderns 75-årsdag, utan tanke på förberedelser av något slag, helt spontant ur minnet alltså. Det slog mig bara helt plötsligt att han kunde vara road av att höra berättas om våra tidigaste barndomsminnen.

Efter återkomsten till Sverige gick jag igenom manuskriptet och gjorde några tillägg, men lade det sedan åt sidan tills nu i okt. 1961. Jag fann nämligen att dessa minnen borde kunna ha betydligt vidare intresse även utanför familjen såsom en skildring av förhållandena på ett väldigt tidigt stadium av den nu även i norra skärgården inträngande sommarnöjesrörelsen, alltså i trakter då ännu praktiskt taget ofördärvade av huvudstadens inflytanden. Jag har dessutom haft den stora glädjen och nöjet att genomgå minnena med vår gamla barndomsvän Emilie Österman, ensam kvarlevande av Södergårdsfolket i Grovstanäs.

Broder!

Vad är det som genom alla vår barndoms minnen ger liv åt allting? Vatten. Solbelyst vatten. Sjö, stränder, vikar och uddar, holmar och skär. Båtar, skepp under segel, ångbåtar. Rodd och andra färder på vatten. Fiske.

Grovstanäs

1887

1887 hyrde pappa sommarnöje på Södergården i Grovstanäs, Länna socken i Roslagen. Vi foro dit med Östanå I, kapten Drugge. Härmed börjar mina mer tydliga minnen av sommarhemmen. Själva första ångbåtsfärden minns jag inte något särdeles av, den blandas ihop med summan av alla efterföljande. Minns emellertid packningen hemma, hopsikandet av lådor och lårar, stoppandet av den jättestora sängkläderssacken, nedbärandet till enbetskärran på gatan. Mycket måste med, även grytor, pannor, burkar av många slag, knivar, gafflar, skedar, glas och koppar, kläder och skor. Och så förstås våra små tillhörigheter eller skatter, inte minst revar, krokar och flöten, som vi kunnat skaffa oss under våren, de första åren mest med hjälp av småslantar från pappa och mamma och andra men sedan med slantar, som vi förtjänat föregående sommar genom fiske till hushållet och bärplockning. Priserna var länge konstanta, 25 öre kannan (ca 2½ liter) för smultron, tio öre skålpundet (425 g, *reds.anm.*) (vi hade bara skålpundsbesman) för abborre etc. etc. Vår leverantör var även långt fram i tiden, Linds Kruthandel under Katarinahissen. Längre fram även för krut, knallhattar, hagel, patroner fyrverkeri etc.

Efter all packning, där du var den mest verksamma, kom nerkörningen till båten vid Karl XII:s torg, där stuvningen ombord, avfärden, alla vidunderliga upplevelser och spänning före framkomsten till paradiset. Efter passerandet av Vaxholm blev det så småningom kaffedrickning, helst ute på däck,

medan öar och holmar lyste förbi med klippor och gröna stränder, badvikar och abborrberg. Bammarboda, den stora bondgården vid babordsstranden, Björnhuvud, Östanå brygga, där statsminister Boström steg av om han var med, han var ångbåtsbolagets huvudredare. Sedan vi passerat tvillingholmen 'Jungfrubröstena' om styrbord – pappas stående skämt längre fram i tiden – kom Brudnäs, där norrländska träpatronen och miljonären Bünsow byggt ett för den tidens förhållanden magnifikt hus och där han hade sin stora segeljakt 'Allona' liggande, varpå vi stack inåt från den stora farleden och passerade Löparö, Hemmarö och Högmarsö bryggor, sedan Räknö, Solö, ibland Arnö bryggor och var så äntligen framme vid Grovstanäs. Udden med ångbåtsbryggan hette Björkudden och bar på toppen ett litet vitt hus omgivet av en större trädgård. Där bodde ett Stockholmsfolk, som vi dock aldrig kom i beröring med. Mitt emot stack halvön Horshaga fram, där professor Cederblom bodde. Dessa båda familjer jämte den väster om Björkudden boende kapten Sutthoff samt vi i Södergården var, så vitt jag vet, till en början de enda stockholmarna i denna trakt, i huvudsak ännu tämligen oberörd av modern stadskultur. Det var som att komma femtio år eller mer tillbaka i tiden på många sätt, till folk trygga och medvetna om sina från våra skilda företräden, tillbaka till självhushållens mer idylliska tidsålder med sina förmåner och – brister. I barnens synkrets var de senare obefintliga. Vi levde in i ett nytt land, ett nytt liv, och vi anammade det med ögon, öron och alla lemmar, fyllda av lyckokänslor. Allt som allt växte vi barn in i paradisktillstånd, dit vi kastats in utan större aning om livet på en bondgård. Och minnena därav kastar sitt lyckliga ljus över oss ända in i vår ålders höst. Välsignade Grovstanäs. Minns du lika skarpt som jag första kvällen på Södergården? Det stora köket med den väldiga bakugnen i hörnet vid ingångsdörren och fönster på alla tre ytterväggarna. Kronstängerna i taket med hundraden av runda, färska och doftande hålkakor, ett rågbröd av en sort vi aldrig förr sett, än mindre smakat. Det renskurade golvet med sitt doftande finhackade enris, de starka målade möblerna. Och framför allt värdfolket, den gladlynta och vänliga Erik Petter Jansson och hans hustru, den vackert brunhyade, välmående och gästfria Anna-Brita med sina stora guldörringar. Hon formligen strålade av välvilja. Barnen i en lång och förlägen rad, Emilie, Amanda och Selma, jämgamla med oss, bara ett år äldre, en efter en. Sonen Gustaf var yngst av alla, undantagandes den nyfödda Isidor.

Framkomsten skedde ju som vanligt tämligen sent på kvällen. Efter snabbinflyttning blev där uppbullat för oss i 'annersstugan' en för oss ungar underbar välkomstmåltid, där härligt färskt och doftande bröd, mjuka hålkakor breddes med nykärnat friskt och lättsaltat smör. Där fanns mat av alla sorter, som skulle finnas på ett bondkalas och jag minns ej alla. Men minns 'kalvdans' och 'bryntost', ägg, köttbullar och risgrynskaka med sylt, allt hemmalagat och mäktigt. En måltid för gudar. Mjölk, härlig tjock mjölk, varm från ladugården, hemmabryggt dricka, syrligt och svalkande. Det var en upplevelse, som vi barn från Södra bergens kullerstengator sökte fatta med ögon, näsor, munnar och magar tills vi voro proppmätta.

'Annersstugan' var husets finrum, dit man icke kom annat än vid märkligare tillfällen. Där fanns gårdens bättre linneförråd i ett jättestort antikt skåp, som gick ända upp i taket, där fanns silver och silkesschalletter i en utmärkt vacker antik byrå med kraftigt bukig framsida, mässingsbeslag och marmorskiva, där fanns en rad vackra stolar med svängda ryggar och ben, de senare slutande i gripfötter, där fanns vackra gamla speglar, allt, allt tyvärr dömt att förstöras – även den vackra byrån med sina dyrbara träslag – av en eldsvåda många år efteråt. Där fanns också gammalt silver, bl.a. ett par stora pokaler med kungamynt i botten. Särskilt en var av jätteformat, över en fot hög, ur vilken vi fick dricka det friska behagliga svagölet.

Efter måltiden var det ju tid för vila för så små piltar som vi, trötta av dagens upplevelser. Men jag skulle misstaga mig grundligt om vi inte alla tre, troligen tillsammans med gårdens barn, rusat ner över de låga backarna, förbi den gamla bastun fram till gårdens lilla brygga med sjöboden för att där med vällust se och känna på det svagt salta vattnet, se vassen och säven, som bred och vajande rundade viken fram mot Näset med sitt – för oss – höga berg. Framför oss låg Södergårdsskäret (*numera Johannesskäret, reds. anm.*) och till vänster Norrgårdsskäret och längre bort okända öar och land som väntade på upptäckt.

Det blev till sist afton den första dagen och liggdags. Vi hade hyrt övre våningen i manbyggnaden, samt köket. Kanske var köket delat mellan oss och gårdsfolket, jag minns icke. Flickorna bodde i 'bagarstugan', lillstugan som låg på södra delen av gårdsplanen, som sakta sluttade i den riktningen. Där fanns också en lövsal, där vi ofta åt och ännu oftare drack kaffe och saft, särskilt när det var främmande. Där invid restes midsommarstången eller som det ännu hette majstången. Klädandet och resandet av denna ett par veckor efter ankomsten var ett äventyr för sig. Där visade sig de tre flickorna som mästare i kransbindning och stångklädsel. Där stod också ett väldigt bigarråträd, som på eftersommaren utgjorde en ständig lockelse och frestelse. Där fingo vi, sedan mor Anna-Brita fått sitt behov av sylt tillfredsställt, äta vad vi förmådde. Utanför gården åt söder stod en stor oxel, en första centralpunkt i våra lekar, där vi bl.a. hade våra gungor.

Vi bodde som sagt en trappa upp i manbyggnaden. Där fanns minst tre rum och en stor förstuga (eller 'hall' men det ordet fanns inte) åt gårdssidan. Vi pojkar låg visst alla till en början i ett rum, men jag har bara dunkla minnen om nattkvarteret. Vi var ju aldrig inne annat än för att sova och sprungo ut så snart vi gjort undan den mycket obetydliga tvagningen, som helst hoppades över om vi lyckades undslippa mammas vakande öga.

Vi fann oss till rätta mycket fort på gården och på gårdens stora ägor, mest tack vare gårdsbarnen som med stor glädje mötte dessa nya lekkamrater. För dem utgjorde vi minst samma källa till intresse och spänning som de för oss. Vi lekte på det väldiga loggolvet, i de båda logloften, vi hälsade på i ladugården och i stallet, i svinstian, i kalvkätten och fårkätten, i hönshuset. Vi sprang från den höga loguppkörsele ut på berget, som var alldeles kalt, men fyllt av små och stora vattenpusslar, där vi snart hade en hel flotta av barkbåtar, träbåtar och vassbåtar. En utmärkt lekplats.

Ett par förträffliga badplatser utsågos, den närmaste låg på Näset, bakom berget där. Där var sandbotten innanför en lång vass och där undervisade pappa i simning. Så småningom vågade sig de äldre pojkarna ut genom en öppning i vassen, men aldrig långt ut till en början, för pappa höll igen. Han själv simmade bra, men ville icke gärna ut på djupt vatten. Gårdsbarnen badade med oss, men baddräkter var ingen nödvändighet. Den andra och bättre badplatsen låg på 'Anderssons udde' (*nu båthamnen, reds.anm.*) längre söderut på Näset, mitt emot Lännmans båtsmanstorp. Där fanns en annan jämnårig pojke, Gustav Lännman, som snart blev en ivrig lekkamrat. Han kom längre fram över till Amerika, där han avled någonstans på västkusten.

Man rodde över viken till och från Lännmans, för viken innanför var mycket lång med blöta grässtränder. Den kallades 'Jopviken', det är uttytt Hopviken (*innanför stora båthamnen, reds. anm.*) för den utgjorde en allmänning för hela Grovstanäsbyn (kanske flera byars) på grund av sin rika gräsväxt och vasstäkt. Under kommande år var vi med och bärgade där. Gustaf Lännman hade en äldre bror. Han var behäftad med fallandesot och ibland kunde han falla ner på golvet eller marken och tugga fradga. Han var vimsig i huvudet och hans tal obegripligt, mer likt läten, men han var villig att arbeta och stark.

In mot Anderssons udde och Lännmans sträckte sig den för oss då väldiga Söderfjärden (*numera Västerfjärden, reds. anm.*), som nådde ända till Hemmarö och Löglå. På samma sida som Lännmans låg ett torp under Penningby som hette Lislö, uttalat Lissle, vilket ju betyder lilla ön. Men det visste inte vi då, utan tyckte att namnet var gammaldags, vilket ju var sant, och fantasirikt. Där fanns ännu en jämnårig pojke, Manne i Lissle, som ofta kom till Grovstanäs Södergård och var med i våra lekar. Marken (skogen) mellan Lännmans och Lissle var utomordentligt rik på bär, framför allt lingon, men även blåbär och smultron. När vi blivit lite mer försigkomna gjordes utflykter dit med föräldrarnas. Söderfjärden med sitt stora och öppna vatten gjorde att badplatsen vid Anderssons udde hade betydligt finare och friskare vatten än badplatsen på Näset. Detta gjorde trots en mindre god sandbotten, att det var hit särskilt, som våra kära mostrar på besök hos oss traskade med sina badlakan för att få sig ett dopp.

Ja, med Södergården är onekligen minnet av mostrarna Ida och Elin Svensson intimt förknippat. Jag minns inte om de kom varje år, men ofta nog. De var livliga och glada och tyckte om skämt och musik. De hade goda förbindelser med sina framstående kunder – deras syateljé med manstark personal

var på sin tid en av Stockholms bästa. Därför förde de med sig till oss både på landet och i stan liksom en fläkt av stora världen. Bland annat hade de många bekanta bland stans skådespelare, såväl vid operan som talscenerna. Båda voro ogifta, men ännu ganska unga. Kom ihåg att mamma var bara 41 år gammal, när vi kom till Södergården för första gången. Ida var 35, Elin 23 år. Båda hade sina tycken, varom vi visste ganska litet. När mostrarna kom, bodde de i ett av rummen i vår övervåning. Och vi pojkar fick alltid någon bra slant för att hjälpa dem med ett eller annat.

Pappa hade ju knutit vissa förbindelser även utanför själva Grovstanästrakten. Så med en kollega till honom, skollärare Sjöberg i Grovsta by, en knapp halv svensk mil innanför kusten; där var Södergårdsbarnens närmaste skola. Han var unkarl och en glad lax. När mostrarna kom på besök, var det alltid säkert att han också dök upp eller bjöd oss dit. Då spelades krocket på gården eller hellre på planen utanför östra gaveln. Se Gunnars teckning (omkring 1890) av krocketspelet. Där står den välfödda Sjöberg med klubban i högsta hugg framför de beundrande mostrarna.

Krocketspel bedrevs även i umgänget med familjen Sutthoff, som bodde i den trevliga gamla stugan på Norrgårdens ägor vid viken innanför ångbåtsbryggan. Kapten Sutthoff var en otroligt fin och fint bildad man, kapten i Väg- och Vattenbyggnadskåren och lärare vid Tekniska högskolan. Frun, storväxt, rödhårig och högtalande var hans absoluta motsats med ett grovt landsmål. Det var den rena tragiken alltså. Han hade blivit fämäld och tillbakadragen, men var en utmärkt värd. Två söner, men yngre än vi, varför umgänget icke blev vidare livligt. Mitt emot ångbåtsbryggan (dåvarande Björkuddens brygga) Där bodde professor Cederblom med familj. Cederblom bodde på egen mark och grund. En av döttrarna kom sedemera till Nordiska museet, där jag bekantade mig med henne.

Helt naturligt var det Grovstanäsbyns övriga gårdsfolk, som vi mest kom i mer eller mindre beröring med. Det var Mellangården och Norrgården. Den förra var delad mellan två hushåll, Anders Pers och Jan Janssas. Den senare familjen flyttade ut och byggde längre fram en egen gård, Nybygget kallad, långt sydväst om den gamla byklasen. I Mellangården fanns ett par flickor, den äldsta och trevligaste hette Berna och var åtskilligt äldre än vi. Den andra hette Amanda och tycktes oss mindre trevlig. Hon ville gärna leka med. Och fick också, fastän utan entusiasm från vår sida. Sonen i det andra hushållet, 'Anders Pers' Anders Petter', var fullväxt. Ordet 'vår' som jag nyss använde, omfattade redan från början även Södergårdsbarnen. Redan efter en sommar kände vi oss alla som syskon. Och vi känner så än, och de kände och känner så än, till livets slut.

Pappa var ingen dålig lekledare. Och mamma inte heller. Och Södergårdsflickorna kunde många sånglekar och ringlekar, okända för stadsbarnen. Så repertoaren ökades ut. Där sprangs 'Sista paret springer ut', 'Två slår den tredje', 'Trädhök' etc. Där sjöngs 'Jungfrun hon går i ringen', 'Skära havre', 'Väva vadmal' etc., men också 'Det ständar en liten flicka uppå golvet liksom en ros', 'Klara stjärnan på himlavalvet hon lyser', 'Hej, hej du modiga flicka' etc. Det sjöngs också visor, 'God dag du svenska flicka' och andra liknande och sjömansbetonade, men även sådana med medeltida tonfall, 'Och jungfrun hon gångar sig åt högans berg', 'Vallerman' etc. Här bidrog pappa med en hel del, 'Per Svinaherde', 'Och jungfrun hon skulle sig åt ottesången gå', 'Olov Adelin' etc. för att inte tala om den götiska och eftergötiska tidens fosterländska sånger, våra stridssånger från Bastugatans gatustrider. Krocket spelades mycket. Däremellan kastades ring med värjliknande käppar. Sparkbollen var visst ännu inte född. På kvällarna kunde det hända att vi fick höra mammas vackra röst. Ibland kunde pappa stämma in eller sjunga ensam. Alldeles som hemma på Bastugatan. Även Sjöberg från Grovsta sjöng gärna.

Vi pojkar hade emellertid vår förnämsta värld på sjön. Att få fara ut med riktiga båtar och sedan att själva få ro och sköta sådana, det var livet. Jag var ju liten och klen och noga övervakad. Det kom på din lott att hjälpa mig och du fick ta mycket ansvar. Du missbrukade sällan din ställning som övervakare och var aldrig översittare. Men du fick ibland – och med framgång – bekämpa sådana fasoner hos andra.

Pappa hade en större roddbåt, som han målade varje år och tjärade i botten. Den förde två par åror med fasta stickklykor av järn och roder. När och varifrån den kom i pappas händer minns jag icke, men har en dunkel aning om att det hade något att göra med bagare Erik Lindström. Han hade bageri på Brännkyrkogatan 83 med tomt ända ned till Hornsgatan där han byggde ett för tiden ståtligt stenhus,

'nittiofyran', där vi flyttade in 1889. Med den Lindströmska familjen umgicks vi ganska mycket på 80- och 90-talen. Han själv var en kraftig, undersätsig man som haft god framgång. Hans hustru Matilda (?) var en bastant och trevlig fru, den mest hjärtesnälla människa vi pojkar fick känna i vår barndom. Två söner i 20-årsåldern, Erik och Frans, egensinniga och hetlevrade. Denna familj spelade en betydande roll för oss pojkar. I flera år, tre, fyra, jag minns ej riktigt, kom farbror Lindström seglande till Grovstanäs med sin stora kutter 'Hebe', riggad efter den tidens snitt med storsegel, fock, klyvare och topp och med rakskuren stäv som det engelska och dominerande yachtmodet krävde.

Det var en underbar upplevelse och ett äventyr varje gång. Uppenbarligen var Hebe inregistrerad i K.S.S.S., ett faktum var att gubben Lindström var en duktig seglare och att hans pojkar inte var sämre. När Hebe kom instickande i gattet mellan Solö och Arnö var det en vacker syn, ett outplånligt pojkminne. Pappa brukade alltid med någon eller några av oss genast ro ut och möta och visa på god ankarplats. Vi brukade också få följa med ett stycke på återseglingen och då lotsade gärna pappa. Jag minns ett sådant tillfälle klart som i går. Vi hade ankrat upp med Hebe under Daven i holmens norra vik ett kort stenkast från land. Av någon anledning blev det gräl mellan Frans och hans far och plötsligt sprang Frans i jollen och rodde i land, där han sparkade från sig jollen, som flöt ut utan att nås från Hebe. Gubben Lindström var ursinnig, men pappa som ju hade sin båt med, rodde först efter jollen och sedan i land, där han lirkade med Frans tills han kom ombord igen. Gubben L. ville att han skulle fått stanna kvar på holmen tills hettan gått av honom. Holmen var ju och är fortfarande obebodd och blev efter den betan vårt mest eftersträlvade pojksmål med sitt goda fiske och goda bärmarker. Och friska badvatten. Den låg under Solö (*och gör så än, reds. anm.*) och när vi i senare hälften av 90-talet flyttade vårt sommarhem dit, byggde jag och min vän Torsten en fiskekoja på Daven (typ kolarkoja), varav ännu ses en ruinhög.

Vid sina besök brukade Lindström fiska och kunde då ha med sig ombord någon annan krutgubbe av det gamla priffegänget, dit ju också pappa hörde, så t.ex. gubben Stenqvist från Bastugatan och lantbrukaren Skog på Vrå (i Trosatrakten) etc. En gång var vi pojkar med och rodde, för gubbarna fiskade med 'stimspö', d.v.s. långa revar med svirvel i ändan från små, fina och känsliga en-spön. Rullar fanns inte på den tiden i Sverige eller begagnades åtminstone icke vid skärgårdsfiske. Någon gång användes också termen 'kännsjö'. Man rodde med ett eller flera revar ute på var sida, beroende på antalet fiskare och om framför allt abborren var 'i hugg'. Den roende pojken kom längre bort från de inre fladerna och lärde sig stränderna längre ut ganska bra, ända ut mot Sikströmmen och Stensholmarna.

Ändå längre färder förekommo. Borta på Yxlö, invid ångbåtsbryggan på Yxlö Ed (*på Yxlans västra strand 4 km sydväst om Furusund, reds.anm.*) bodde tre av pappas kollegor vid Maria skola, Vassberg och bröderna Edén. De två senare förvärvade den stuga de bodde i och familjen har den kvar i sin ägo än i dag. Där fanns ett par pojkar ungefär i vår ålder. En av dem blev läkare och kom till Norrbotten, där jag återknöt förbindelsen med honom.

Dit skulle pappa fara en gång varje sommar. Det blev rodd förstås för pappa var aldrig någon seglare. Men en lång rodd blev det för minderåriga piltar, så pappa fick ta till årorna ibland. Ut mellan holmarna gick det, ut mellan Räknö och Daven, förbi 'Smörasklocket', Hemmarö, Högmarsö och ut i Furusundsleden, där det kunde hampa sig att vi fick gunga i svallvågorna från någon större ångare. Mat hade vi med, lagom för att stärka oss med under rodden, men framme blev det kaffe och mat i långa banor. Någon gång skedde hemfärden i mörker och det var oförglömliga intryck vi fick av holmarnas långa skuggor under stjärnorna. Någon gång kom också Yxlöborna till Grovstanäs, troligen seglande, men därom har jag underligt nog inga minnen.

Däremot minns jag en strålande roddfärd vi gjorde över Söderfjärden (*numera Västerfjärden, reds. anm.*) till Löгла i södra delen av Länna socken. I Löгла stora förmögna bondgård hölls bröllop och hela Grovstanäsbyn var bjuden. Vi rodde i många båtar, bl.a. också pappas. Bröllopet stod i tre dagar, men jag minns inte hur länge vi och vårt sällskap stannade. Det var ett kolossalt gästbud för åtskilliga hundra personer. Enda dottern på gården gifte sig med en läkare (så säger mitt minne). Efter gammal sed

visades bruden i hela sin stass i en mellankammare en trappa upp och folk strömmade i en ändlös rad förbi. Därvid lämnades även brudgåvor. Hon verkade ganska blek. Så är mitt minne i alla fall.

De inre, visst alltid solbelysta vattnen framför Grovstanäs var vårt första kungarike. Till vänster Solö, med sina små gårdar och hus 'Kolandet', 'Sy-karins', 'Färdens' med ångbåtsbryggan. Mitt emot låg Arnö, där en väderflöjel uppe i talltoppen markerade var skutskepparen bodde. Hans skuta – en stor 'sandpik' – låg ofta i den lilla viken väster om huset. Du minns kanske den gröna kaltoppen på skutan och den underliga strutformade långa vimpeln? Senare hyrde skalden Daniel Fallström här, en ständig lockelse för mostrarna. Han uppträdde gärna naken på klipporna framför huset åt Grovstanässidan, den första ordentliga, fullväxta solbadaren i vårt medvetande alltså. En förfasning för kvinsen runt fjärden, men samtidigt ett dragplåster i kikaren. Arnö var uppdelat mellan alla Grovstanäsbönderna. Där var framför allt goda betesmarker för kor och hästar. Närmast bakom Arnö låg blyholmarna (Hästholmen, Lambörn o.s.v.) ett paradiset för oss abborrmetare, smultron och hallonplockare. Där fanns tistron (vilda svarta vinbär) och krusbär. Så vitt jag minns tillhörde alla Blyholmarna Södergården och dit for vi ofta. Där släpptes fåren på sommarbete, likaså unghästarna. Där vill jag också minnas att ni två äldre bröder badade på djupt vatten från de branta norrklipporna på den största holmen.

Räknö låg ännu längre bort i samma östliga riktning. Det är ett långt land, som sträcker sig nästan bort till Lännmans och fram till Söderfjärden. Stora Däderholmen ligger dock emellan. Räknö hade det bästa fiskevattnet i hela trakten, kanske i hela socknen. Ön tillhörde helt Anna-Britas mor och far, Gustav Andersson. Vi sade liksom barnbarnen naturligtvis också morfar och mormor och var ofta på besök där. Och undfägnades då utom med mat och kaffe med bär och äpplen ur trädgården. Där fanns ett slags söta goda äpplen med sprickande skal, som voro underbara.

Bland Räknöbesöken minns jag särskilt ett och mycket tidigt. Selma och jag voro bjudna dit för att stanna några dagar under 'an'tiden' (slättertiden). Vi skulle ligga i köket hos mormor och morfar som vanligt och där bäddades i en bred utdragssoffa, där vi skulle sova båda. Men morfar lade sig emellan oss och där låg vi alla tre. Jag var då 8 år.

Morfar var för gammal för att sköta detta stora skärgårdshemman. Han fick därför hjälp från Södergården, dit den ju också gick i sinom tid. Södergården själv utgjorde $\frac{3}{4}$ mantal (*Mantal var inget ytmått utan ett mått på en gårds bärighet, dvs dess avkastning och låg till grund för hur mycket bonden skulle betala i skatt. Reds. anm.*) och Räknö lika mycket, vilket gjorde Södergården vid morfars frånfälle till en efter skärgårdsförhållanden mycket stor gård och dess flickor eftersträvade av friare, när den tiden blev mogen. Vi lärde känna hela denna värld av öar framför allt genom att följa Södergårdsfolket på dess arbetsfärder av olika slag, mest kanske genom att följa flickorna när de rodde till mjölkning. Minns du hur på eftermiddagen man i stilla väder kunde höra korna råma, ja ända från Räknö eller Stora Däderholmen? Det lät så sugande som ett slags kallande klockor. Även skällkons lilla klocka kunde faktiskt höras ibland, då vinden låg så till. Då blev det fart på flickorna. Korna råmade ju efter dem för att bli fria från mjölken i de stinna juvren. Det blev långa rodder ibland, men det gick med fart i den lätta Södergårdsökan eller någon lätt ökstock. Och alltid under skämt, ofta under sång. Ibland fick vi smaka den spenvarma mjölken.

Vilka metställen vi hade. Särskilt när vi kunde sträcka iväg ända till Räknö. Dess yttersta spets mot Söderfjärden var röd, klippig och brant. Där låg Rödberget och den sägenomspunna 'Vinkällan' som vår fantasi fabulerade med. Där var smuggelhål och rövarnäste – och abborrberg. I framför allt pålandsvind kom stora abborrar och också braxnar.

Till gårdsarbetena hörde ju även fisket. Sommartiden blev det notdragning, ett tungt göromål med verkliga finesser, nedärvda från forntiden. Det gällde framför allt att bevaka fiskevattnen och söka förstå fiskstimmens rörelser. Detta gällde framför allt braxen, som kunde komma i stora mängder, men som var ytterst skygg och känslig för starka ljud. När uppgrumlat vatten i närheten av lämplig strand tydligt tillkännagav braxenstimmets rotande i lerbotten, gällde det att handla snabbt. Tillgängligt folk bådades upp, not och båtar fördes till platsen. Ena änden av ett långt rep gjordes fast i land, den andra i notens ena 'arm', medan noten rätt fördelad lastades i två båtar, som rodde ut ungefär så långt som repet räckte.

Så lades noten ut i en vid båge så långt armen nådde, därpå den kraftiga 'struten', därpå den andra armen i vars ände ett andra rep fästes och roddes i land. Folk fördelades till dessa två rep och noten drogs sakta in till stranden. Till hjälp brukade sättas upp två s.k. 'kärringar', d.v.s. ett slags liggande vindspel, på vilka repen vindades upp.

För oss barn var allt detta och vad sedan följde fullt av den mest dramatiska spänning. När repen spänts och noten börjat röra sig mot land, det kunde vara 50-100 meter ut till notarmarnas ändar, rodde båtarna fram igen och plaskade med årorna kring repen eller kastades från land stenar i samma syfte att hålla den snart instängda fisken därifrån. Vaksamma ögon sågo av vattnet om fisk började söka bryta sig ut. Vattnet piskades som i storm och en del karlar sprungo ut i vattnet till midjan och började samsa ihop de två repen, 'kärringarna' vräktes omkull och lämnades, och alla krafter samlades till repen och sedan till notändarna, när dessa äntligen efter tungt arbete nådde land. Vid ett normalt 'varp' var noten alltid synlig med de tätt liggande breda notflötena. Större fiskar, gäddor mest, sökte rädda sig över, men motades tillbaka. Det var ett göromål där även vi barn kunde göra någon nytta från småbåtar. Den livfulla scenen slutade med att den stora struten kom i land, stinn av fisk, som lyste och vältrade som silver mellan notmaskorna. Struten drogs aldrig riktigt upp utan öppnades där den låg på grundvatten, varpå bytet östes upp med stora håvar och hälldes i de stora båtarnas sumpar. Det kunde bli stora fång ibland och då kastades all småfisk tillbaka, men vid mindre fångster togs även småfisken tillvara, särskilt vittfisk (mört etc.) och kokades till grisarna. Det kunde bli stora förtjänster, framför allt när braxen gick till. Upp till ett par tusen kilo kunde tas i ett enda braxenvarp. Då körde man med häst och vagn uppåt landet och sålde. Telefon fanns ju icke som senare, när man bara hade att ringa upp en fiskköpare, som kom med bil och tog hand om kalaset.

Vid notdragning var alla i gården med, likaså torpare och båtsmän. Särskilt Lännman var med, det bästa notvarpet var just mitt emot Lännmans vid Anderssons udde. Ibland var också flera gårdars folk med. fiskevattnen var i allmänhet så delade inom byn, att de efter ett visst system byttes varje år mellan gårdarna. När braxen slog till, kallades flera gårdar. De betalades med en viss del av bytet.

Vårt eget lilla fiske skedde mest med metspö, någon gång med drag. Och så förstås stångkrok. Du och jag hade stångkrokar i viken innanför Näset och det var en fröjd att se, när stången stod och vippade med spänd rev bort till gäddan inne i vassen. Vi gjorde klykor av alkivistar att lägga upp reven i och vi kunde se på långt håll om det varit napp för då var klykan tom. Men sköttes fisket illa, så var betesfisken (mört eller småabborre eller gärs eller i värsta fall sarv) död vid vittjandet och hängde ruttande rätt upp och ned från stången. Långrev hade vi förstås också. Du och jag lade bl.a. långrev mellan båtbyggnan och Södergårdsskäret, där det gick ål i det egendomliga rödaktiga hoptovade bottengräset, som luktade så underligt, ungefär som räva. – Förhållandet till byns övriga fiskedelägare vållade då ännu inga bekymmer, ingen missunnade de små parvlarna deras ringa utbyte av sitt fiske. Men så höll vi också noga reda på gränserna för fiskevattnen, utom vad mete beträffar.

Innan jag lämnar fjärdarnas små och stora vatten vill jag dra fram i minnet en strapatsrik färd vi gjorde du och jag en tidig morgon i augusti 1890. Jag skulle den dagen pröva in i första klassen i Södra latin, men kom för sent till ångbåten, dit du följde mig. Östanå I, som redan vid 3-tiden utgick från sin slutstation Spillersboda, och vid 4-tiden brukade angöra Grovstanäs, viftade försmädligt med sin skorstensrök på ingående till Stockholm utanför Arnö, när vi kom ned. Vad var att göra? Pappa var redan i stan. Hans skola började 14 dagar före elementarskolan, där Gunnar gick sedan 4-5 år. Mamma brukade få göra inflyttningen ensam. Hur det kom sig att du fanns till hands och icke Gunnar minns jag icke, kanske du fått stanna för att hjälpa mamma och Gunnar var inne i stan för att pröva in i ny klass för att icke bli kvarsittare.

Efter korta och oroliga rådslag insåg vi att den enda möjligheten att rädda situationen och familjeäran var att försöka komma till Furusund, en mil österut i skärgården, där ångfartyget 'Norrtelje' brukade inträffa ett par timmar senare. Sagt och gjort. Vi startade med pappas båt och lyckades i sista stund. Men det blev en våldsamt rodd för en 12-åring och en 10-åring. Det hängde ju mest på den äldre, som hade de största krafterna. Båten var inte precis lättrodd. Det tycktes oss att avståndet bara blev allt

större och större. Ingen av oss hade heller varit i Furusund, bara sett det från Yxlö Ed. Ännu i dag, när jag ser strandklipporna efter vår roddled, tänker jag på denna vår resa och undrar hur du tog dig tillbaka. Mitt minne säger mig att vi lade till vid handlanden Petter Petterssons långa brygga, alltså min nuvarande ägandes tomt, och att du sprang med mig därifrån till stora ångbåtsbryggan. Vi hann och jag kom till Stockholm bara en timme tror jag försenad. Allt gick bra och jag kom in i storskolan, som då ännu låg – fastän på sista året – i de gamla lokalerna på St. Paulsgatan. Om det inte lyckats, skulle säkert mycket ha blivit olika och vara det även nu.

Vårt paradiset sträckte sig även inåt land med underbara marker, skogar och berg i oändlighet tyckte vi. Här påverkades vår uppfattning helt naturligt av pappas naturupplevelser och skildringar och äventyr från hans norrländska ungdomsår, vilket inte minskade vår barnsliga fantasi. Han älskade att ströva omkring, oftast i samband med svamp- och bärplockning. Han var särskilt förtjust i smultron som du minns.

Långt inne i skogen låg 'Lustigträsket' (*numera Båtdragsträsket, reds. anm.*), med sitt båtsmanstorp. Den siste innehavaren hette Lustig, ett soldatnamn. Han var också den förste innehavaren av torpet. När Erik Petter i Södergården var ung, skulle han som andra unga män genomgå en kort tid av vapenövning. Han ville emellertid undandra sig denna och skaffade i stället fram en ersättare, som till belöning fick torp på gården. Det lagliga eller vanliga i detta förfaringssätt har jag icke forskat efter, men har för mig att det icke var helt ovanligt att förmögna bondsöner gjorde så. Torpet har efter Lustigs död återgått till gården. Lännmanstorpets vid Söderfjärden har däremot varit ett regelrätt båtsmanstorp. Det står också på den äldre generalstabskartan utmärkt med BT medan torpet vid Lustigsträsket bara har en enkel torpbeteckning.

Detta torp låg förhållandevis vackert, långt från människoboningar och ensamt (för oss) i storskogen med den lilla vackra sjön 'Träsket' nedanför stugan. Inget under att Gunnar här hade ett kärt tillhåll i sina spirande konstnärsdrömmar. Lustig själv var en lång och kraftig karl, för oss uppfattad som tvärvigg och enstöring. Stugan bestod bara av en kökskammare. Den är nu för länge sedan riven och jag har endast dunkla minnen av den. Vid sidan fanns en liten lada och nere vid tjärnen en dylik ännu mindre, där först Gunnar – sedan du – sedan jag brukade vila på förnatten före andjaktens början. En flatbottnad ökstock fanns lite längre bort i vassen. Gunnar har gjort en av sina i mitt tycke vackraste oljemålningar från båtplatsen ut över träsket, med aftonsol i de röda tallstammarna på andra sidan.

I träsket fanns utom mörka och små abborrar eller gäddor, feta och präktiga rudor och lindare. De fiskades bäst med nät och Gunnar kom ibland hem med rudor. Jag minns en teckning av honom med rudor och en and. Han var bäst bekant med Lustig och förvärvade efter hans bortgång en av de få böcker denne ägde, första delen av Ol. Kolmodins bekanta 'Biblisk Qwinnospegel' (1732), som ännu finns att se på Björkö.

Men vi två satungar stodo inte på god fot med Lustig, helt säkert utan nämnvärd orsak från hans sida. Snarast tror jag att det var Gustaf Lännman som av för oss okänd anledning var huvudmannen i det attentat eller nidingsdåd som vi planerade och även utförde. På den smala och slingrande skogsvägen mellan Grovstanäs och Träsket lade vi tre en bråte av stockar och stenar, även något gillrade, för gubben att snava på och falla. Utan tvivel skämdes vi snart efteråt, som vi skäms nu. Något bidrar väl också det kok stryk vi välförtjänt fick av pappa, efter ingånget klagomål från Lustig. Och pappa kunde den konsten i grund.

Jag minns en språngmarsch genom skogen, den gången från Grovsta by. Du och jag hade blivit skickade dit för att hämta krusbär och vi hade mammas gamla halvsvärfäriska norrländska lockrotkorg med oss för ändamålet. Emellertid blev vi försenade, sannolikt genom bärplockning, respektive bärätning. Det var skymning redan när vi gav oss i väg hemåt och det dröjde inte länge förrän vi hade bara den mörka svarta skogen runt omkring. Den gick tätt intill vägen – alldeles för tätt tyckte vi. När vi gick fortare, så rörde sig träden också fortare och det blev allt kusligare. Rätt som det var vi i fullt språng med korgen mellan oss, till stor skada för innehållet. Jag minns icke hur upplösningen skedde. Men spökstämningen och rädslan minns jag.

Nere vid Södergårdens lilla båtbygga stack upp ur vattnet en del förtorkade vränger av ett gammalt fartyg, som sjunkit där för länge sedan. Detta fartyg väckte slumrande arkeologinstinkter hos pappa och han köpte det för, om jag minns rätt, ett öre av Erik Petter och började sedan första sommaren gräva upp det ur leran. Tidigare hade även bordläggningen och kanske mera varit synligt, men brutits loss under århundradenas lopp, kanske för att eldas upp i den gamla bastun straxt intill. Det var bastant ekvirke och det blev ett tungt och långt arbete. Det räckte inte med en sommar, det tog två, om jag minns rätt. Men så var det inga småsaker. Kölstocken var 70 fot lång och låg djupt i dyn. Pappa måste ta folk till hjälp ibland, men jag tror inte han offrade mycket pengar på saken, utan gjorde det mesta själv med den hjälp han kunde få av oss. Mycket av skrovet hade ju förstörts, men det blev ändå en mängd plankor, stockar och vränger, flera hästlass som allt fördes till Stockholm. Ekvirket hade i dyn och vattnet får en fin svart färg, i de bästa bitarna ramsvart och sidenskimrande. Någon ritning av skrovet gjordes tyvärr icke, så vitt jag vet. Fotos togs icke heller, kameror var sällsynta tingestar på den tiden. Ej heller träffades några lösfynd av intresse, mer än ett par 'jungfrublock' av trä. Vi kallade förstås skutan för ett vikingaskepp, men jag tror icke nu att det var så gammalt. Men, vem vet?

Av det bästa virket lät pappa snickerifirman Wengström i hörnet av Timmermansgatan och St. Paulsgatan göra det skrivbord, som nu är din egendom, men står hos mig. Det gjordes efter en ritning byggd på det stora Oxenstiernska bordet på Nationalmuseum. Grosshandlare Bünsow, som just då höll på att bygga sitt väldiga stenpalats – ett helt kvarter – på Strandvägen, fick höra talas om pappas svarta ekvirke och lyckades förvärva en del till de portar, som ännu finns där. Jag vet inte om han fick betala det eller fick det till skänks. Det skulle nog ha roat pappa att skänka det till miljonären.

Pappas verksamhetslust nöjde sig inte med den där grävningen. Han fick Erik Petters tillstånd att bygga ett lusthus, ett 'tempel', uppe på berget på Näset mitt för Södergårdens båtbygga och snart var han i full gång. Han var en häutig man med såg och yxa och snart stod där ett öppet sexkantigt lusthus av plank och bräder, med säten runtom innanför av hasselstörar. Det blev ett tjusigt litet tempel med en underbar utsikt över byn och holmarna och väckte allas förtjusning som kom dit. Det var också vitt synligt från många håll, lätt och luftigt krönande det vackra berget, som just där var fritt och långsluttande ner till vattnet. Många glada kafferep har vi haft där, med mostrar och gårdsfolk, grannar och bekanta. Vi ungar hade ju fått hjälpa till vid bygget som handräckning och för att släpa fram virke. Jag tänker att du var särskilt hjälpsam här, för du hade ju ärvt pappas handlag med såg och hammare.

Invid 'Vilan', som templet döptes till, gick skogen fram. Alldeles i skogsbrynet låg några små stenrösen och längre in ytterligare några. De väckte naturligtvis pappas vetgirighet och detektiva instinkter – han hade på vintern gått på Montelius' föreläsningar i svensk arkeologi – och han började röra bland stenarna och därvarande huggormar. Han fann kol och brända ben. Forngravar. Av riksantikvarie Hildebrand anhöll han om tillstånd att få gräva i rösen och fick det. Några större fynd gjordes icke, men han fann en liten vacker bronsölja från vikingatiden och troligen av östligt ursprung. Den tillhör nu statens samlingar på Historiska museet. Gravarna är mycket intressanta trots sin fyndfattigdom. Man kan förutsätta att de många gånger förut blivit öppnade av gravplundrare och skattsökare och nyfikna.

Det återstår att tala om hur vi ofta deltog i gårdsarbetena. Om notfiske har jag redan sagt en del. Pappa var mycket ivrig att vi skulle hjälpa till – för vår egen uppfostrans skull icke minst förmodligen – och vi var inte sena att följa uppmaningen. Det var ett nöje. Det roligaste var naturligtvis att få rida i vall med hästarna. Minns du de två stora gråspräckliga hästarna, 'skäckar' kallades de? De var föl under vår första tid. Stoet var brunt. Vilken hisnande känsla att sitta på de breda hästryggarna bara med ett grimskäft i handen. Och svårigheten att komma upp – och ännu mer att komma ner ute i hagen utan någon som hjälpte till. Men härligt.

Och så körningen i höskrindan. Vilket stoj och vilket liv med sex, sju glada ungar uppe på det väldiga hölasset, hållet på plats av den grova långa stängen eller av rep. Eller under färden tillbaka ute på gårderna i den tomma skramlande skrindan, då det gällde att inte skaka ned genom grindstegarna.

Man beundrade körkarlen, som stod säker på den breda längsgående mittplankan utan att hålla i sig. Det dröjde åtskilliga år innan man lärde sig att köra parhästar och stå som körkarl.

Det tyngsta arbetet var förstås slätterarbetet, höstslåttarna, men även skärandet av säden eller att 'må' ärter. Allt gick med liar och räfsor. Minns du flickornas vackra och vackert målade räfsor, ofta gamla nedärvda friaregåvor? Pappa var en utmärkt slätterkarl och han gick fram som en ung man i led med de andra. Vi barn fick mest hålla oss till räfsorna och högafflarna. Slätterarbetet började tidigt på morgonen. Redan vid tvåtiden gick eller åkte skördefolket ut, rustade med sina don och med full matsäck för dagen, vartill dock kunde komma påspädning hemifrån under dans lopp. Vi stadsungar var sällan med från början. Vilopauserna under slätterarbetet var högtidsstunder. Man satte sig på en dikesren där det fanns skugga. Och där smakade den färska mjölken och det hembryggda svagölet för att inte tala om det kaffe, som kokades på platsen. Mjukt färskt rågbröd – ja bondfolket själva åt mest det stenhårda hålkaksbrödet med friska starka tänder.

Lastandet i skindorna krävde också krafter och förmåga och vana att lasta rätt, särskild när det gällde säden, som ju låg i 'band', när tiden var inne för inkörning, vilket ju kunde dröja flera dagar efter skörden. Denna gick så till att en skicklig man gick före och 'skar' med lie, sedan kom ett kvinnfolk och 'band' i band. att av en knippa sädesstånd sno ett band att binda med var också en konst och måste ske i takt med mannen framför. Sedan allt var skuret och bundet, restes banden i 'skylar', mest långskylar, men någon gång också i runda sådana, råg framför allt. Höet däremot 'slogs' och fick ligga någon dag, bara bredas ut en smula. Vid vackert väder vändes höet nästa dag och först dagen därpå eller ännu någon dag och i fortsatt vackert väder blev höet 'vålmat'. Det var en ståtlig syn för oss stadsbarn att se de långa raderna med vålmar eller skylar på åkrarna.

Södergården liksom de flesta lanthem i Roslagen på den tiden, utgjorde ett självhushåll. Med andra ord, allt som förbrukades i hemmet, födoämnen, kläder, fiskedon, verktyg, möbler m.m., m.m. skulle man försöka frambringa på gården. Fåren klipptes och ullen kardades och spans och vävdes i de stora vävstolarna, där Anna-Brita lärde sina döttrar att bli mästare. Även lin såddes och skördades (med skäror) och behandlades efter konstens alla regler tills linnetråden var färdig och vävdes. Kohudar bearbetades till läder. Emellertid var det mycket liten tid till sömnad av karlkläder och förfärdigandet av skodon. Därför kom varje år en kringvandrande skraddare efter avtal till gården och stannade tills Anna-Brita fått sitt förråd av karlkläder fyllt. Jag minns honom i ett rum fyllt av tyger och med lappar runt om på golvet och honom själv på ett stort fällbord med korslagda ben. På samma sätt kom också en skomakare och arbetade, om icke Lännman kunde fylla skomakeribehovet. Så har det försiggått i århundraden för att upphöra först vid sista sekelskiftet, då handelsbodas rände upp snart sagt överallt och köpkläder och köpskor kunde tillhandlas mot kontanta pengar. I Grovstanästrakten fanns överhuvudtaget inga butiker eller handelsbodas annat än på några få ställen, i Norrtälje förstås, på Furusund – i samma hus där vi nu bor. Och så långt for man inte i onödan, annat än för stora inköp.

I stället för butiker fanns kringresande handelsmän, nasare, som försåg hushållen med litet av varje, från snus, tobak och karameller till tråd, nålar av olika slag, band, hårnålar, knivar, saxar, schalletter etc. En sådan handlare kom också till Södergården då och då och var alltid hjärtligt välkommen, ibland efterlängtd. Han kom seglande och hette Stark-Karl eller bara kallades så. Kvinnfolken samlades genast, när han dukade upp sin stora rygglåda.

Ja, kära broder. Jag har ännu långt kvar, om jag skall skriva allt jag minns om Grovstanäs. Jag måste för tillfället sluta här, för att kanske en annan gång skriva om Norrgården, dit vi flyttade i början av 90-talet, om moster Lotta där och Hagström och Peder, om Slottstorp och Penningby, om Sikaskogen, om Solö och Lögla storskog, Hysingsvik och logdanser, vandringarna till Norrtälje o.s.v. Det blir då fortsättningen på Grovstanässkildringen, delvis utan dig.

Du tyckte nog att det var underligt av mig att sitta hela dagen uppe på mitt rum i ditt hus i Coral Gables och bara skriva och skriva. 'Vad fan skriver du för något?' ropade du upp i trappan och fick icke besked förrän vid middagen. Jag ville därefter icke förstöra de sista dagarna av födelsedagsbesöket med att bura in mig längre. Jag slutade därför denna ofullständiga minnesframställning. Säkerligen har jag

däri många gånger blandat ihop minnena, som du bör ha mycket klarare, eftersom du var ett par år äldre. Några få minnen är kanske också från tider då du redan var borta från Sverige. Det kan nu inte hjälpas. Du får ta den här skildringen så som den var menad, ett försök att uppliva de oförglömliga dagarna på Grovstanäs, vår ungdoms aldrig sinande glädjekälla – och kraftkälla.

Minnesskildringarna omfattar en tidsperiod – och det bör inte glömmas – som ännu icke gripits av sekelskiftets och det följande århundradets våldsamma jäkt. Roslagen kände då icke till automobiler och motorbåtar, inte heller grammofoner och andra högtalare, inte ens telefoner annat än mera på försöksstadiet. Ångfartyg fanns ju i mängd och en och annan lustbåt med maskin, från Wallenbergs 'Fusijama' till små 'kolibribåtar', föregångarna till motorbåtarna. Mest var det segelfartyg, rospiggskutor, toppsegeljakter, galeaser, slättoppade skonoter, skonare, briggar, barkskepp och fullriggade skepp. 1880-90-talen var segelfartygens sista glanstid. Då var skärgården full av segelfartyg och sjökaptener funnos på snart sagt varje ö. Dessutom vimlade vattnen av skärgårdsbefolkningens egna seglande farkoster, sandpikar, segelsumpar och ökor, alla med fock och storsegel eller oftare sprisegel, stundom dubbla sprisegel eller loggertsegel. För oss var Södergårdsökan och Räknoökan de vackraste och äventyrligaste farkoster som flöt på sjön.

Jag skulle önska att jag också kunde ge ord och uttryck för all den barndoms och ungdoms ljusa glädje, som Grovstanäs gett oss och så fantastiskt utgör inledningsackordet till ett helt liv i kärlek till skärgården. Vem kan måla barnets syn på ängens doftande och prålande blommor – vårbrodd, mandelblom, smultronblom, blåklint, vildtörne? Vem kan tolka ett barns uppfattning om fåglarnas flykt eller av de vita sommarmolnen som långsamt glida fram över en ständigt blå himmel? Lyckokänsla, evighetskänsla, känsla av helhet, av något som aldrig dör.

Den som vi har att tacka för detta – för såväl den upplevda glädjen som för minnena – och framför allt för att ha skapat hos oss kärleken till skärgården och havet och Sverige, är pappa. Det är otroligt vad han därmed gett oss. Och inte bara oss bröder, utan hela den klan, som sprungit till liv från honom och som genom denna början vuxit fram i den anda och mening som han, med eller utan direkt avsikt (men jag tror på avsikten) velat fostra hos oss alla.

Bastugatans utsikter över Stockholms inlopp med sina skepp från fjärran länder – tänk t.ex. på utsikten från gatans översta backe ut mot Stadsgårdshamnen och Skeppsholmens och Djurgårdens skeppkantade stränder – väckte hos oss alla undan för undan den längtan, som redan var befruktad av den moderneärvda 'gubbe-boken', en trasig kvarleva av en stor holländsk bildatlas från 1600-talet över Bortre Indiens härligheter och under, och nu i sin ålders höst trots sin skröplighet mer vördad och älskad än andra böcker. Denna längtan tog sin mest påtagliga form hos dig, men var nog inte mindre hos Gunnar och mig, om också formad av andra instinkter därjämte.

Julen 1961

Gustaf